

КУПІВЕЛЬНА СПРОМОЖНІСТЬ У СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКОВОГО ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В АГРОФОРМУВАННЯХ

**КУЧЕР А.Ю., К.Е.Н., СТ. ВИКЛАДАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.В. ДОКУЧАЄВА**

Досліджено вплив купівельної спроможності населення на формування прибутковості виробництва молока в аграрних підприємствах України. Встановлено, що надзвичайно низька купівельна спроможність населення зумовлює низьку сміливість ринку молока і його високу вразливість від невеликих змін роздрібних цін на продукти харчування.

The influence of the purchasing power of population on the formation of profitability of milk production in agricultural enterprises in Ukraine is researched. Extremely low purchasing power of the population leads to low roominess of the milk market and its high vulnerability to small changes in retail food prices is established.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Серед численних факторів, які негативно впливають на формування прибутковості виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах, на сучасному етапі надзвичайно актуальною є дуже низька купівельна спроможність населення.

Підвищення прибутковості виробництва молока або ж подолання його збитковості за рахунок зростання цін реалізації жорстко обмежується низькою купівельною спроможністю більшості населення нашої країни. У зв'язку із цим особливо важливого значення набуває пошук можливостей зниження собівартості виробництва, адже саме в такому напрямі зосереджують свої зусилля виробники молока й інших країн, оскільки, як свідчать дослідження, європейські фермери планують збільшувати виробництво молока навіть за умови, що до 2013 р. ціна на нього знизиться щонайменше на 10 % [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку молочного скотарства постійно перебувають у полі зору науковців, що віддзеркалюють публікації, присвячені цій тематиці. Останнім часом значну увагу, зокрема, приділяють визначенню організаційно-

економічних умов підвищення ефективності тваринництва [1], важелям підвищення прибутковості виробництва молока на засадах інтенсифікації на інноваційній основі [3], дотаційному механізмі в системі конкурентоспроможного виробництва молока [4], регіональним відмінностям у рівнях споживання й виробництва молока на одну особу [5]. Однак недостатньо дослідженою, на наш погляд, залишається проблема купівельної спроможності населення в системі чинників формування прибутковості виробництва молока в аграрних підприємствах.

Формулювання цілей статті – висвітлити результати дослідження купівельної спроможності населення в контексті підвищення прибутковості виробництва молока.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вихідним концептуальним положенням цього дослідження є теза академіка О. М. Шпичака про те, що підвищення купівельної спроможності населення – це стабілізація ринків аграрної продукції, значні інвестиції в сільське господарство, поліпшення якості споживаної продукції і, як результат, подовження віку населення [6]. Оскільки оплата праці в сучасних умовах залишається основним джерелом доходів основної маси населення, то саме її підвищення справлятиме вагомий вплив на формування його купівельної спроможності (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка купівельної спроможності населення України в молочному еквіваленті, грн.

Показники	Роки									
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Середньомісячна заробітна плата працівників по економіці в цілому	244	73	230	806	1041	1351	1806	1906	2239	2633
у т.ч.: у сільському господарстві	232	38	111	437	581	771	1101	1220	1467	1800
Середні споживчі ціни 1 кг: молока	0,20	0,26	1,2	2,24	2,37	3,93	4,54	5,34	7,04	7,55
масла	3,36	4,92	10,43	12,94	14,05	25,78	30,30	44,96	61,77	66,29
Купівельна спроможність населення в еквіваленті, кг: молока	1220	281	192	360	439	344	398	357	318	349
масла	73	15	22	62	74	52	60	42	36	40
у т. ч.: зайнятого в сільському господарстві:	1160	146	93	195	245	196	243	228	208	238
молока										
масла	69	8	11	34	41	30	36	27	24	27

Примітка: у 1990 р. показники наведено в карбованцях.

Джерело: розраховано за даними Держслужби статистики України.

Порівнюючи рівень і динаміку оплати праці в сільському господарстві із середніми даними по національній економіці, можна зрозуміти причини більш низької купівельної спроможності населення, зайнятого в сільгоспвиробництві. Якщо у середньому в 2011 р. населення могло придбати молока в 3,5 раза менше, ніж у 1990 р., масла – майже вдвічі менше, то купівельна спроможність населення, яке зайняте в сільському господарстві, зменшилася відповідно в 4,8 та 2,6 раза. Тобто складається парадоксальна ситуація: населення, зайняте в галузі, яка виробляє сільгосппродукцію, може купити цієї продукції значно менше, ніж ті, хто зайнятий в інших галузях.

Як свідчать дослідження академіка О. М. Шпичака, у 2010 р. в Україні, за винятком Молдови, була найнижча заробітна плата, зокрема, порівняно з Білоруссю, Росією, Казахстаном, Польщею, Чехією, Канадою та Німеччиною відповідно в 1,4 раза, в 2,4; 1,9; 4,1; 4,3; 11,9 та 14,2 раза. У цих країнах на місячну зарплату можна купити (в перерахунку) молока в 1,6–14,4 раза більше, ніж в Україні, що свідчить про надзвичайно низьку купівельну спроможність населення що зумовлює низьку місткість ринку молока і його високу вразливість від невеликих змін роздрібних цін на продукти харчування [6]. Останнє викликано тим, що населення України у 2010 р. витратило на харчування майже 53 % сімейного бюджету, в той час як у передових країнах світу цей показник, за різними оцінками, коливався в межах 10–20 %. Критичність такої ситуації посилюється не лише через те, що споживання продуктів харчування було на рівні 70 % від науково обґрунтованих норм, у тому числі молока – 54 %, а ще й через велику диференціацію споживання залежно від середньодушових доходів. Так, за статистичними даними у 2010 р. обсяг споживання молока в домогосподарствах з максимальним і мінімальним доходами відрізнявся в 2,7 раза.

Слід зазначити, що споживання молока населенням України у 1990 р. становило 373,2 кг на одну особу в рік, тобто фактично досягло раціональної норми, а у 2011 р. цей показник становив 204,9 кг, тобто на 45,1 % менше проти рівня 1990 р., або 60,1 % від мінімальної норми та 53,9 % від раціональної норми його споживання (табл. 2).

Таблиця 2

**Виробництво й споживання молока та молочних продуктів
на одну особу за рік в Україні, кг**

Роки	Виробництво		Споживання				
	кг	у % до 1990 р.	кг	у % до			
				1990 р.	мінімальної норми (341)	раціональної норми (380)	споживання в ЄС (363)
1990	472,3	100,0	373,2	100,0	109,4	98,2	102,8
1995	335,3	71,0	243,6	65,3	71,4	64,1	67,1
2000	257,4	54,5	199,1	53,3	58,4	52,4	54,8
2001	276,3	58,5	205,2	55,0	60,2	54,0	56,5
2002	293,4	62,1	225,3	60,4	66,1	59,3	62,1
2003	285,7	60,5	226,4	60,7	66,4	59,6	62,4
2004	288,9	61,2	226,0	60,6	66,3	59,5	62,3
2005	291,1	61,6	225,6	60,5	66,2	59,4	62,1
2006	284,0	60,1	234,7	62,9	68,8	61,8	64,7
2007	263,6	55,8	224,6	60,2	65,9	59,1	61,9
2008	254,3	53,8	213,8	57,3	62,7	56,3	58,9
2009	252,1	53,4	212,4	56,9	62,3	55,9	58,5
2010	245,2	51,9	206,4	55,3	60,5	54,3	56,9
2011	242,5	51,3	204,9	54,9	60,1	53,9	56,4

Джерело: розраховано за даними Держзлужби статистики України.

Крім того, споживання молока населенням України значно відстає (на 43,6 %) від рівня його споживання в країнах ЄС. У системі чинників, під впливом яких формується рівень споживання молока, нині провідну роль відіграють обсяги його виробництва з розрахунку на одну особу та платоспроможність населення. Як свідчать статистичні дані, виробництво молока на душу населення у 2011 р. становило 242,5 кг, що на 48,7 % менше за рівень 1990 р. і на 36,2 % менше за раціональну норму споживання. Це свідчить про те, що досягнутий нині рівень виробництва уже не може забезпечувати раціональну норму споживання населенням молока. Разом із цим, дослідження Н. І. Шиян свідчать про значні відмінності щодо виробництва й споживання молока з розрахунку на одну особу в регіонах [5].

Для порівняння зазначимо, що виробництво молока на душу населення у 2011 р. в Чернігівській області становило лише 59,1 % від того, що було досягнуто в 1990 р., проте останніми роками намітилася тенденція до певної стабілізації цього показника. Як результат споживання молока на одну особу за вказаний період скоротилося більш ніж на третину й протягом 2008–2011 рр. не перевищувало 252

кг, або 74 та 66 % від мінімальної й раціональної норми харчування відповідно.

Зіставлення зазначених показників з відповідними даними по Україні показало, що за досліджуваний період як виробництво, так і споживання молока на душу населення в Чернігівській області стабільно перевищувало їх середньонаціональний рівень. При цьому привертають увагу ще дві виявлені особливості: перша полягає в тому, що в області протягом останніх років намітилася досить чітка тенденція до дедалі більшого перевищення виробництва молока на душу населення за його середній рівень (вже 2011 р. вироблялося молока у 2,1 раза більше, ніж в Україні); друга зводиться до того, що обсяг виробництва молока за досліджуваний період майже двічі перевищував обсяг його споживання, тобто, на відміну від ситуації, що склалася в цілому в Україні, Чернігівська область навіть за наявного виробництва молока потенційно може забезпечити не лише мінімальний, а й раціональний рівень його споживання.

Висновки. Купівельну спроможність населення можна вважати визначальним чинником формування цін на молоко, тому нарощування вказаної спроможності є всі підстави розглядати як одну із центральних проблем, що стримує підвищення прибутковості виробництва молока. За таких умов особливого значення набуває посилення регулювальної ролі держави в таких аспектах: по-перше, забезпечення неухильного підвищення реальних доходів населення; по-друге, недопущення поглиблення диференціації окремих верств населення за рівнем доходів; по-третє, вирівнювання доходів працівників сільського господарства та інших сфер національної економіки, тобто поступове доведення середньомісячної оплати праці персоналу аграрних підприємств до рівня не нижче середнього по галузях народного господарства.

Слід зазначити, що найманий працівник, який водночас є споживачем молочної продукції, одержаної з молока, до виробництва якого він задіяний, з одного боку заінтересований у підвищенні прибутковості через зростання ціни реалізації й відповідно своєї частки в ній у формі оплати праці, але з іншого боку таке зростання обмежить його купівельну спроможність. Це зумовлює необхідність підвищеної уваги до проблем формування собівартості молока, що й стане предметом наукового дослідження в майбутньому.

Література.

1. Амбросов В. Я. Організаційно-економічні умови підвищення ефективності тваринництва / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 5. – С. 3–10.
2. Більше поголів'я – вища рентабельність // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 23. – С. 7.
3. Кучер Л. Ю. Шляхи підвищення ефективності виробництва молока на інноваційній основі / Л. Ю. Кучер, А. В. Кучер // Економіка АПК. – 2013. – № 3. – С. 70–75.
4. Улянченко О. В. Дотаційний механізм у системі конкурентоспроможного виробництва молока в Україні / О. В. Улянченко // Економіка АПК. – 2011. – № 9. – С. 10–19.
5. Шиян Н. І. Регіональні відмінності у рівнях споживання і виробництва молока на одну особу / Н. І. Шиян / Вісник ХНАУ. Серія «Економіка АПК і природокористування». – 2009. – № 5. – С. 64–74.
6. Шпичак О. М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / О. М. Шпичак // Економіка АПК. – 2012. – № 8. – С. 3–10.